

Nejpalčivější problémy společného vzdělávání: Co přinesou chystané změny? ▼

Společné vzdělávání funguje v českém školském systému už sedm let. Co by inkluze v roce 2023 potřebovala? Co přinesou změny ve financování asistentů pedagoga? Je s ohledem na příliv ukrajinských dětí do českých škol potřeba zakotvit pozici dvojazyčného asistenta pedagoga v zákoně? A mělo by se u mladších dětí zrušit známkování? O nejpalčivějších problémech společného vzdělávání jsme si povídali s Lenkou Felcmanovou, místopředsedkyní České odborné společnosti pro inkluzivní vzdělávání (nyní nově Society for All).

PhDr. Lenka Felcmanová, Ph.D.

Legislativní úpravy v roce 2016 zavedly systém podpůrných opatření pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami. V čem spatřujete největší pozitiva implementace společného vzdělávání v českém školském vzdělávacím systému?

Je to jednoznačně nárokovost podpory odpovídající potřebám všech žáků se speciálními vzdělávacími potřebami, kterou mají od roku 2016 zaručenou, a také to, že školy na ni dostávají potřebné prostředky. Před rokem 2016 dostávaly školy příplatek k normativu jen na **žáky se zdravotním postižením**. A ten byl v každém kraji jiný. V jednom kraji dostala škola na žáka s mentálním postižením deset tisíc korun, v jiném dvacet tisíc korun.

Také financování asistentů pedagoga bylo kraj od kraje jiné, navíc peníze byly jisté pouze na jeden rok. Rodiče tak nezdědka museli asistenty pedagoga doplácet z příspěvku na péči a vlastních zdrojů. Nebo sami dělali svým dětem asistenty. Na žáky se sociálním a zdravotním postižením školy prostředky navíc nedostávaly. Musely psát různé žádosti do rozvojových programů a doufat, že nějaké peníze získají. Nyní jsou prostředky na podpůrná opatření **stanovené jednotně**, což umožňuje všem školám pořídit, co je třeba.

PhDr. Lenka Felcmanová, Ph.D., je místopředsedkyně Society for All, z.s. (SOFA), působí na katedře speciální pedagogiky Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy Zabývá se problematikou vzdělávání žáků se specifickými poruchami učení a chování, speciálněpedagogickou diagnostikou a inkluzivní pedagogikou. V minulosti působila na Ministerstvu školství, mládeže a tělovýchovy v sekci rovných příležitostí ve vzdělávání. Působí jako lektorka v kurzech dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků a kvalifikačních kurzech pro asistenty pedagoga, podílela se na tvorbě katalogu podpůrných opatření pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami. V ČOSIV se věnuje zavádění výzkumně ověřených přístupů v oblasti managementu chování žáků ve školách a podpoře vzdělávání dětí s vývojovým traumatem. Je vedoucí pracovní skupiny věnující se systémovému uchopení podpory wellbeingu ve vzdělávání v rámci projektu Partnerství pro vzdělávání 2030+.

Co společné vzdělávání v roce 2023 nejvíce potřebuje?

Na legislativní úrovni především **stabilitu a předvídatelnost**. Aby nedocházelo k plošným škrtům

určitých forem podpory jen proto, že stojí víc, než se předpokládalo. Nejprve došlo ke zrušení pedagogické intervence jako podpůrného opatření s normovanou finanční náročností, protože se úředníkům na ministerstvu školství zdálo, že výdaje na něj jsou celorepublikově příliš vysoké. Nyní hrozí **omezení financování asistentů pedagoga**. Těmito kroky vylováme s vaničkou i dítě.

Je třeba lépe nastavit posuzování speciálních vzdělávacích potřeb ve školských poradenských zařízeních, to je bohužel stále velmi různorodé. Co kraj, to jiná praxe. Měl by být co nejdříve dopracován jednotný materiál ke stanovování druhů a stupňů podpůrných opatření. Ten od začátku chybí, a to způsobuje nepředvídatelnost výdajů na podpůrná opatření.

Poradenská zařízení jsou pod velkým tlakem, ze strany škol a rodičů na stanovení maximální možné podpory, ze strany státu na šetření výdajů na podpůrná opatření. Jednotný postup by pomohl situaci zpřehlednit a ulevit pracovníkům poradenských zařízení.

Školám chybí odborní pracovníci ve školních poradenských pracovištích. Pedagogové se často z různých důvodů nemohou plnohodnotně věnovat diferenciaci a aplikaci podpůrných opatření doporučených školským poradenským zařízením. Co s tím?

Co se týká školních speciálních pedagogů a školních psychologů, situace se zlepšuje i díky plánu zahrnout tyto profese do standardního financování pedagogických pracovníků škol. Můžeme se bavit o výši úvazků, ale situace je jednoznačně lepší, než byla před rokem 2016. Bohužel i kvůli zvýšeným obtížím dětí v oblasti duševního zdraví v důsledku pandemie a s ní spojené izolace i války na Ukrajině se může zdát, že se situace nezlepšila, ale naopak zhoršila. Obecně je v řadě škol **výuka náročnější**.

Pandemie i válka jsou označovány jako kolektivní trauma, jehož dopady na celou společnost jsou značné. Řada učitelů se cítí vyčerpaně a je ohrožena **syndromem vyhoření**. Již před pandemií byl v ČR vyho-

řením ohrožený každý pátý učitel. Lze předpokládat, že se situace nezlepšila, ale naopak zhoršila. **Podpora wellbeingu učitelů a ředitelů škol** by proto měla nyní být pro stát klíčovým tématem. Výzkumy potvrzují, že učitel ohrožený syndromem vyhoření nemá zdroje na individualizovanou podporu svých žáků.

Vzájemná komunikace problémů uvnitř pedagogického sboru je správná cesta. Neméně důležitá je ale intenzivní komunikace a spolupráce s rodinou žáka. Proč je to tak důležité?

Partnerství a vzájemná důvěra mezi všemi aktéry vzdělávání je klíčovým předpokladem úspěšného procesu vzdělávání i profesní spokojenosti pedagogů. Je to něco, o co musíme usilovat a co je třeba cíleně budovat. Je pravda, že toto téma není zatím doceněno v rámci pregraduální přípravy a také musíme překonávat určité celospolečenské nastavení, které spíše inklinuje k nedůvěře než k důvěře. Vždy mě těší setkat se s pedagogy, kterým se daří **pečovat o vztahy** – s kolegy, žáky i jejich rodiči. Je velmi osvobozující, když z komunikace vypustíme boj o moc a soustředíme se na nejlepší zájem žáka.

Velmi záleží na tom, zda naše sdělení vyvolají v rodičích obranné reakce, nebo problém komunikujeme jako upřímný zájem o pomoc dítěti. Neméně důležitá je i práce s neverbální komunikací, klíčový je přitom výraz ve tváři a tón hlasu. Komunikace bez poražených by měla být základní dovedností, kterou by si měli budoucí učitelé odnášet z pregraduální přípravy. Bohužel jejímu rozvoji není věnována taková pozornost, kterou by si zasloužila. V českých školách tak pořád ještě vládne spíše nedůvěra a strach. Věřím ale, že se nám to postupně podaří změnit.

Neméně důležitá je i komunikace školy s dalšími subjekty vně školy. Jejich síťování, přehled o jejich činnosti a spolupráce mohou podpořit práci učitele a poskytnout podporu rodinám a dětem ve složitých životních situacích. Jak to funguje v praxi?

Mezioborová spolupráce při podpoře ohrožených dětí je v SOFA v posledních letech velkým tématem. Děti vystavené komplexní zátěži spojené s jejich

rodinným prostředím se ve škole často projevují **náročným chováním**, je to jejich volání o pomoc. Pro pedagogy ale bývá jejich vzdělávání často náročné a jejich snaha dokáže dítěti pomoci jen částečně. Proto je velmi důležité znát další partnery, které škole mohou v podpoře ohrožených dětí pomoci. Jsou to zejména sociálně-aktivizační služby a nízkoprahová zařízení pro děti a mládež, poradenská zařízení i orgán sociálně-právní ochrany dětí.

Ve školách, se kterými spolupracujeme, se velmi osvědčuje zavedení **školní sociální práce**. Tu může zajišťovat sociální pedagog nebo sociální pracovník. Velmi funkčními nástroji podpory ohrožených dětí jsou **case management** a **případová setkání**. Case management je v zásadě koordinace pomoci dítěti a jeho rodině, kdy osoba, která jej vykonává, sítuje rodinu na podpůrné služby, koordinuje plánování podpory a dohlíží na to, aby jednotliví aktéři podpory plnili společně dohodnuté úkoly. Na tom, kdo co ve prospěch dítěte a jeho rodiny udělá, se mohou dohodnout právě na případovém setkání. Máme zkušenost z Mostecka, že včas poskytnutá drobná podpora může předejít mnoha problémům, které jsou později velmi těžko řešitelné. Myslím tím například týrání nebo zanedbávání dítěte nebo ztrátu bydlení. Do budoucna bude určitě žádoucí školní poradenská pracoviště rozšířit i o pozice **sociálních pedagogů**, respektive sociálních pracovníků.

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy zpracovalo návrh novely školského zákona, jehož součástí je i takzvaná parametrizace financování asistentů pedagoga. Jaký je váš názor na tyto změny?

Parametrizace není v principu špatná věc, docílí se díky ní větší stability ve financování asistentů pedagoga. Problémem je, jakým způsobem je aktuálně navrhována. Pokud by se návrh nezměnil, většina škol **o část asistentů přijde**, nejvíce by přitom trahly školy, které mají více žáků se speciálními vzdělávacími potřebami, a také malotřídní školy. To by z mého pohledu bylo vůči těmto školám velmi nefér. Školy, které jsou otevřené žákům se speciálními vzdělávacími potřebami, by neměly být za své úsilí

„potrestány“, ale měly by naopak mít od státu trvalou podporu.

Největší problém je aktuálně s nastavením parametru týkajícího se počtu žáků s podpůrným opatřením třetího stupně, u kterého dojde k největšímu poklesu hodin práce asistenta pedagoga. Problém je spojen s tím, že do této skupiny spadají žáci s velmi rozdílnou potřebou podpory, od žáků s dyslexií po žáky s lehkým mentálním postižením. Plošné nastavení hodin by tak nejvíce postihlo žáky s vysokou mírou potřeby podpory. Zde se opět ukazuje, že dlouhodobě chybí již zmíněný jednotný nástroj k posuzování druhů a stupňů podpůrných opatření, jenž by také dokázal lépe rozlišit míru podpory, kterou potřebuje konkrétní žák.

Diskuze o parametrizaci a úsporách na asistentech pedagoga také přichází v nešťastnou dobu, kdy má řada žáků obtíže v oblasti duševního zdraví, což se nejvíce projevuje v jejich chování. Celkově je situace v řadě škol náročnější a přítomnost druhého dospělého ve třídě je pro mnoho učitelů **nezbytnou podmínkou** pro zajištění vzdělávacího procesu.

Nárůstem počtu ukrajinských žáků v českých školách vzniká potřeba dvojjazyčného asistenta pedagoga. Je potřeba jeho ukotvení v zákoně?

Osobně se nedomnívám, že by bylo třeba ukotvovat tuto pozici ve školském zákoně nebo zákoně o pedagogických pracovnících. Důležité je nyní **zajistit financování** dvojjazyčných asistentů pedagoga po celou dobu, co bude jejich přítomnost ve školách potřeba. Do budoucna lze zvážit doplnění obsahu činnosti asistenta pedagoga ve vyhlášce č. 27/2016 Sb., aby tam byla více akcentována **podpora komunikace** a podpora při zprostředkování učiva pro žáka s odlišným mateřským jazykem. Školy, které by měly dlouhodobě žáky z určité jazykové komunity, by pak více hledaly asistenty s touto kompetencí.

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy připravuje i návrh novely ohledně zrušení nu-

merického hodnocení žáků v prvním až třetím ročníku základních škol. Je to krok správným směrem?

Je důležité zamyslet se především nad funkcí hodnocení, k čemu má sloužit. U mladších žáků určitě převládá **motivační funkce** hodnocení. Je zároveň užitečné posilovat i **informační funkci** hodnocení, jinými slovy hodnocení by mělo žáka informovat o tom, co se mu daří, kde má prostor pro zlepšení a jak může tohoto zlepšení dosáhnout. K tomu určitě lépe slouží hodnocení slovní. Největší smysl má průběžné **interaktivní hodnocení**, které žákům sdělujeme slovně v průběhu vyučování. **Písemné zhodnocení** důležitějších milníků slouží rodičům k orientaci v tom, jak se dítěti daří dosahovat učebních cílů. V České republice máme silnou tradici známek a hon za jedničkami je hluboce zakořeněný. Že to může být i jinak, mi připomněla před pár lety dcera mojí kamarádky, která žije v Austrálii. Chodila půl roku do české školy a nosila domů samé jedničky. Když jsme si o zkušenosti z české školy povídaly, řekla mi: „Ty jedničky jsou takové jednotvárné, mně by se líbilo dostávat i ty další známky, třeba pětku bych chtěla dostat.“ V ten moment jsem si uvědomila, že hodnocení známkou **strhává pozornost** k tomu číslu, nikoliv k tomu, co je za ním.

Promítají se poznatky ze společného vzdělávání do pregraduální přípravy budoucích pedagogů?

Ze své zkušenosti z Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy musím říct, že se situace mění k lepšímu.

V rámci nových akreditací se posilují vzdělávací obsahy z oblasti inkluzivní a speciální pedagogiky ve vzdělávacích programech pro pedagogy mateřských, základních i středních škol. Samozřejmě je stále co zlepšovat. Pomoci by mohl dobře koncipovaný **kompetenční rámec** absolventa učitelství. Jeho návrh byl aktuálně zveřejněn ministerstvem školství a lze k němu nyní podávat připomínky. Bylo by určitě dobré, pokud by se do připomínkování zapojilo co nejvíce učitelů a ředitelů škol.

Co byste popřála učitelům, abyste podpořila jejich práci?

Učitelům i ředitelům škol bych velmi přála společenské ocenění jejich práce a také stabilitu a předvídatelnost v jejich práci. Uplynulých několik let bylo z tohoto pohledu velmi náročných. Jak už jsem zmiňovala, přála bych si, aby se stát začal nyní více starat o **podporu wellbeingu** všech pracovníků ve školách. Aby všichni učitelé, ředitelé i asistenti pedagoga vstávali každé ráno s pocitem, že se do své práce těší. A přála bych si také, aby se do školy každé ráno těšili i žáci.

ČOSIV v těchto dnech změnila svůj název na SOFA (Society for All). Proč?

Pro změnu názvu organizace jsme se rozhodli ještě s naší bývalou předsedkyní Klárou Šimáčkovou Laurenčíkovou, protože se rozšířily oblasti, na které se v naší práci zaměřujeme. Stále podporujeme zajištění rovných příležitostí a inkluzivní přístup ve vzdělávání, postupně jsme se ale začali věnovat i dalším tématům. Těmi nejvýznamnějšími jsou včasná identifikace a mezioborová podpora ohrožených dětí a podpora wellbeingu ve vzdělávání. V posledních pěti letech spolupracujeme s řadou zahraničních partnerů, a tak jsme hledali název, který bude pro všechny snadno zapamatovatelný a zároveň bude zahrnovat vše, čemu se v naší práci věnujeme. Se změnou názvu jsme se rozhodli i pro změnu vizuálního stylu. I barevná pestrost vystihuje to, jak nyní SOFA funguje a co všechno dělá.

Rozhovor vedla Mgr. Věra Havlíková, redaktorka časopisu Průvodce společným vzděláváním.